

4. Костусяк Н. М. Синтаксична відприслівникова ад'єктивація: семантико-синтаксичний і формально-синтаксичний аспекти. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2019. Вип. 5. С. 114–125.
5. Мартинюк М. Світ за Брайлем : поезії. Луцьк : ПДВ «Твердиня», 2012. 128 с.
6. Межов О. Г. Ад'єктивне функціонування іменників у синтаксичних словосполученнях. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі України. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2014. № 2. С. 143–148.
7. Межов О. Г. Ад'єктивна синтаксична деривація крізь призму граматичної концепції К. Г. Городенської. *Граматичний портрет української мови в ХХІ сторіччі : збірник тез доповідей учасників Міжнародної наукової конференції на пошану доктора філологічних наук, професора Городенської Катерини Григорівни*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 21–24.
8. Навальна М. І., Костусяк Н. М., Межов О. Г. Субстантивно-атрибутивні моделі творення вторинних номінацій у медійних текстах. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2023. Вип. 36. С. 9–21. URL : https://drive.google.com/file/d/1_dG9kjp8NDV64m1rrnlv8GicPGNpySgc/view.

Світлана Бойко, Олександр Межов

Синтаксичні засоби мовного портретування в романі Івана Корсака «Тиха правда Модеста Левицького»

У сучасній лінгвістиці важливу роль відіграє антропоцентричний аспект дослідження мовних одиниць. Це пояснює актуальність аналізу та вивчення мовного портретування в літературних текстах. Явище мовного портрета вивчали такі дослідники: Л. Марчук [2], К. Писаренко [3], А. Скачков [4], М. Щипанська [5] та інші.

Мета роботи – проаналізувати, які стилістичні засоби синтаксису використав український письменник Іван Корсак для створення мовного портрета Модеста Левицького в романі «Тиха правда Модеста Левицького». Досягнення поставленої мети вимагає виконання таких завдань: уточнити визначення мовного портрета; визначити типи мовного портретування; схарактеризувати продуктивні синтаксичні засоби творення мовного портрета в романі Івана Корсака «Тиха правда Модеста Левицького».

Новизна дослідження полягає у тому, що вперше здійснено аналіз синтаксичних конструкцій, використаних для створення мовної характеристики постаті Модеста Левицького в романі «Тиха правда Модеста Левицького».

К. Писаренко визначає мовний портрет як сукупність фізичних, психологічних та соціальних ознак описуваної людини та як «проекцію авторського ідіостилу, що віддзеркалює певною мірою світоглядні засади митця та його ставлення до описуваних дійових осіб» [3, с.151]. Дослідниця виділяє п'ять типів мовних портретів за тематичним критерієм:

- гендерний (чоловічий та жіночий портрет і вікові ознаки);
- фізичний (соматичні, вестимальні, мовленнєві та рухові характеристики);
- психологічний або характероцентричний (характер, темперамент, настрій, мислення, світогляд);
- соціальний (статус людини у соціумі);
- мовленнєвий (тон, тембр, голос, стиль спілкування) [3, с.151–152].

Вікові параметри, які зараховують до гендерного типу характеристики, представлено в тексті, наприклад, такою синтаксичною конструкцією: «Мало не підтанцювуючи та забуваючи, що **повернуло уже на шостий десяток літ**, ходив Левицький в шевченківські дні тисяча дев'ятсот сімнадцятого» [1, с. 94]. У цьому описі інформацію про вік Модеста Пилиповича відтворює підрядна з'ясувальна частина, побудована за моделлю безособового

односкладного речення з числівниково-іменниковим компонентом. Дієслово *повернуло*, як розмовний варіант стилістично нейтральної лексики *виповнилося*, вжите в безособовому переносному значенні «наближатися до якої-небудь межі в часі, доходити певного віку» (Словник української мови: в 11 томах, том 6, 1975, с. 639). Темпоральний детермінант *в шевченківські дні тисяча дев'ятсот сімнадцятого*, який вказує на часовий проміжок зображуваних подій, дає змогу читачеві встановити й рік народження персонажа. Тож нанизювання автором числівникових словоформ в одному контексті не випадкове.

Фізичний тип портретування Модеста Левицького увиразнений у творі невеликою кількістю ознак. Соматичні риси зовнішності представлені лише описом вус, який належить і до гендерного зображення: «Пам'ятаю, що в Левицького були розкішні козацькі вуса» [1, с. 143]. Для опису використано складнопідрядне речення з підрядною з'ясувальною частиною двоскладного типу *в Левицького були розкішні козацькі вуса*. Асиметрію (невідповідність) формальної та семантичної організації двоскладного речення засвідчує функціонування в позиції підмета об'єктної синтаксеми *вуса*, а в позиції другорядного члена – суб'єктної синтаксеми *в Левицького*. При цьому група підмета *розкішні козацькі вуса* з однорідними означеннями, які акцентують на важливій ознаці зовнішнього вигляду письменника, є ремою (комунікативним ядром) повідомлення. Вживання суб'єкта стану у формі непрямого відмінка додатка, а об'єкта у формі називного підмета стилістично виправдане, позаяк уможливило актуалізацію соматемами через відсунення на задній план носія стану. Порівняймо з трансформованою синонімією конструкцією симетричного типу *Левицький мав розкішні козацькі вуса*, де називний суб'єкта – підмет, а знахідний об'єкта – додаток.

Вестиальну ознаку простежуємо в такому фрагменті тесту: «...поношений **піджак**, що на ліктях витертим гонорово **зблискував**, раптом наче сам по собі **заворушився і став соватися**, видавалося, **заманулося** тому піджакові **пожити** окремішнім від господаря якимось життям» [1, с. 88]. Персоніфікований опис піджака як елемента одягу Модеста Левицького в реченні підсилено ампліфікацією присудків та градацією, що вербалізує послідовність дій, рухів уособленого предмета у синтаксичній функції суб'єкта-підмета.

Психологічному або характероцентричному портрету Іван Корсак приділяє найбільше уваги. Про скромний характер героя твору написано: «Визвали самого “автора” на естраду; мусив вийти, хоч мало не вмер од смущення (недаром він Модест та ще й син Модести Модестовни)...» [1, с. 73]. Це багатокомпонентне складне речення має вставлену конструкцію, у якій є відсилання до етимології його імені, що ще більше наголошує на скромності персонажа. У ще одному описі автор роману звертає увагу на таку рису, як співчутливість: «...на думці ще людський біль, на який **надивився і наслухався** за неймовірно довгий-предовгий день» [1, с. 74]. У цьому реченні є два однорідні дієслівні присудки, які вказують на однотипні вчинки Модеста та підкреслюють його емпатійність – співчуття та емоційне співпереживання людських страждань. Розповідаючи про хворобу серця Модеста Пилиповича, автор роману також акцентує на тому, що попри свою слабкість, той не перестає думати про інших людей, не хоче завдавати нікому зайвих клопотів. Для цього Іван Корсак використовує складне речення з різними видами синтаксичного зв'язку: «...з його хворим серцем дорога кожного разу давалася з немалим трудом, то ж доводилося кілька разів перепочивати – він ще соромився своєї немочі, не хотів, аби подорожні на нього звертали увагу...» [1, с. 76].

Іван Корсак висвітлює також соціальний портрет Модеста Левицького, характеризуючи його активну професійну діяльність: «Левицький був академічним лікарем у Господарчій академії і водночас викладав українську мову, встигав паралельно завідувати українською гімназією, викладати там мови українську й французьку» [1, 100] та сімейний, соціальний стан: «Панове, я загубив у житті все, що мав найдорожчого: дружину, добробут, рідні місця, батьківщину» [1, с. 12]. У першому уривку автор використовує ампліфікаційні ряди різнотипних присудків (іменних, дієслівних), градацію, акцентуючи на великій кількості робіт, які виконував Модест Пилипович, різносторонності його особистості. У другому фрагменті

можна простежити нанизання однорідних додатків, які розкривають зміст узагальнювального компонента, вираженого підрядною конструкцією *все, що мав найдорожчого*, поглиблюючи драматизм оповіді. Такі стилістичні прийоми, побудовані на синтаксичних структурах, безперечно, сприяють експресивізації соціального портрета.

Мовлення Модеста Левицького в романі схарактеризовано простими ускладненими реченнями з різними комбінаціями головних і другорядних членів речення: дієслівних предикатів вербальної діяльності й однорідних обставин способу дії *виголошує впевнено й твердо*, напр.: «*Вітальне слово голови Левицький виголошує французькою впевнено й твердо...*» [1, с. 26], однорідних присудків *сказав і повторив* та обставини способу дії *впівголоса*, напр.: «*Так само впівголоса сказав Модест Левицький і повторив...*» [1, с. 42], які увиразнюють манеру висловлювання, додають також ознак і до психологічного типу портретування.

Отже, в романі Івана Корсака «Тиха правда Модеста Левицького» найбільш продуктивними для створення мовного портрета є багатокомпонентні синтаксичні конструкції з предикативними частинами, змодельованими двоскладними, односкладними, ускладненими простими реченнями. Автор часто використовує ампліфікацію, градацію, побудовані на однорідності членів речення для увиразнення певної характеристики. В описах персонажа можемо також простежити вживання вставлених одиниць, мовних зворотів. Такі синтаксичні засоби в поєднанні з лексичним наповненням компонентів сприяють створенню глибокого й багатогранного образу Модеста Левицького, дозволяють читачеві не лише побачити зовнішність героя роману, але й зануритися у його внутрішній світ.

Література

1. Корсак І. Ф. Тиха правда Модеста Левицького. Київ : Ярославів Вал, 2009. 166 с.
2. Марчук Л. М. Мовні засоби творення портрета в жіночій прозі Галини Тарасюк. *Наукові праці Кам'янець-Подільського університету ім. Івана Огієнка. Серія «Філологічні науки»*. 2009. Вип. 18. С. 3–7.
3. Писаренко К. В. Типологія мовних портретів персонажів у художніх текстах триптиху «Хресна проща» Р. Іваничука: змістовий аспект. *Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2016. Вип. 42. С. 150–155.
4. Скачков А. Ю. Лінгвостилістичні особливості портретних описів у творах М. Коцюбинського: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01. Харків, 2007. 182 с.
5. Щипанська М. Синтаксичний аспект мовленнєвого портрету Г. Зельба у романі Б. Шлінка «Правосуддя Зельба». *Semper tiro: Студентський науково-літературний часопис*. 2017. Вип. 6. С. 46–49.

Тетяна Бурковська, Руслана Зінчук

Просте ускладнене речення в художньому мовленні Віктора Степанюка: особливості функціонування та пунктуаційного оформлення

Специфіка синтаксичної структури речень має вияв у поезіях, адже «особливістю функціонування синтаксису в поетичному дискурсі є його взаємодія з ритміко-фонетичними стандартами віршування» [12, с. 4]. У зв'язку з цим дослідження простих ускладнених речень у художньому мовленні Віктора Степанюка дасть змогу схарактеризувати синтаксичні особливості ідіостилу митця – українського поета з Рівненщини, члена товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, автора збірок «Маленьке я» та «Поцілунок на склі» [7, с. 172]. Крім того, зважаючи на своєрідність поетичного жанру, аналіз використання факультативних розділових